

שבע כפולות בג"ד כפר"ת: על הריש הכפולה ועל רקעו

של ספר יצירה

מאת יהודה ליבס

שנינו בספר יצירה (פרק ד משנה א:):

שבע כפולות בג"ד כפר"ת... ומתנהגות בשתי לשונות בב גג דד ככ פפ

רר תת, תבנית רך וקשה תבנית גבור וחלש.¹

מדובר כאן, כמובן, בהגיה הכפולה של אותיות בג"ד כפ"ת, המשנות את אופן הגייתן כשהן דגושות. אך, למרבה הפלא, גם האות ריש מנויה כאן עמן. מה לריש אצל בג"ד כפ"ת?

קושיה גלויה זו העסיקה את חכמי ישראל במשך אלף שנה, מאז ראשית הפרשנות על ספר יצירה במאה העשירית ועד ימינו אלה, ולדעתי עדיין לא נפתרה באופן נאות. החוקרים שעסקו בה העשירו מאוד את ידיעתנו על ואריאציות שונות של הגיית האות ריש בתקופות שונות בתולדות הלשון העברית,² אבל בכך אין די. כדי לפרש כיאות את המשנה שלפנינו מספר

¹ זה הנוסח הרגיל בדפוסים, כגון ירושלים תשכ"ה, מח ע"ב. באשר לחילופי נוסחאות, ראה: Ithamar Gruenwald, 'A Preliminary Critical Edition on *Sefer Yezira*', *Israel Oriental Studies* I, 1971, p. 156.

לא ישנו דבר לענייננו. על ספר יצירה בכלל ראה עתה בספרי תורת היצירה של ספר יצירה, שוקן, תל-אביב תשס"א (מהדורה מתוקנת תשס"ב). ספר זה נכתב אחרי המאמר הנוכחי. בספר זה נוספו ראיות לתזה של המאמר הנוכחי; ראה שם עמ' 14 והערה 17, עמ' 271 הערה 31.

² נוסף על מאמרו של שלמה מורג, שבו נעסוק להלן, ראה: יחיאל גדליה פריץ גומפרץ, מבטאי שפתנו ירושלים תשי"ג, עמ' 111-125 (שם הפרק: 'הגייתה הכפולה של הריש'); וראה עוד בביקורתו של זאב בן חיים על ספר זה, קרית ספר ל (תשט"ו), עמ' 168-170. וראה: נחמיה אלוני, 'עלי בן יהודה הנזיר וחיבורו "יסודות הלשון העברית"', לשוננו לד (תש"ל), עמ' 187-209, 75-105. וראה: אילן אלדר, 'הגייתה הכפולה של הריש הטברנית', לשוננו מח-מט (תשמ"ב), עמ' 22-34. אמנם, ספק אם אלדר התכוון לחוות דעה על לשון ספר יצירה גופו, ואולי הסתפק בהבנת דברי הפרשן

יצירה יש צורך למצוא לריש הגייה כפולה שתתאים לשאר אותיות בג"ד כפ"ת, הן מבחינה מהות השינוי הפונטי והן מבחינת הנסיבות המתנות שינוי זה. כמו כן יש להסביר מדוע שינוי זה, באותיות בג"ד כפר"ת כולן, מתאים להגדרה 'רך וקשה'. בשורות הבאות אנסה להציע הסבר כזה, הסבר שיכול להסביר גם פליאות נוספות של לשוננו (כגון את חידת שינוי שמה של שרה אמנו). הסבר זה יובילנו לסביבה שנוכל למצוא בה גם הקבלה מדויקת להגדרה 'רך וקשה' דלעיל, ואף מקבילות לתיאורים אחרים של בג"ד כפר"ת בספר יצירה: תיאורן כגורמות לתמורות בעולם, וההתאמה בינן לבין כוכבי הלכת. גם עשר הספירות של ספר יצירה ימצאו מקבילה מעניינת באותו הקשר. וכך, במקביל למה שנלמד על הלשון העברית והתפתחותה מתוך ספר יצירה לפי האינטרפרטציה החדשה, נוכל ללמוד משהו גם על הזמן והמקום וההקשר התרבותי של ספר יצירה עצמו. המסקנה שאסיק לעניין זה יש בה תמיכה חשובה לדעה שהבעתי בשאלה זו בהזדמנויות שונות, בעיסוקי בספר מנקודות מבט אחרות, כחוקר מחשבת ישראל (ראה בספרי הנזכר בהערה 1).

ההסבר שאציע לכפל בגד כפר"ת (שיתבסס על השוואה ללשון

היוונית), כבר עלה בעבר בספרות המחקר.³ אך רק באופן כללי ואינטואיטיבי, בלי ביסוס מעמיק. ולפיכך נדחתה כלאחר יד בספרות המחקר שבאה אחריה, ואף לא נזכרה במחקר המקיף והחשוב ביותר שהוקדש לאות ריש, שהיא נקודת המוצא לדיוננו. כוונתי למאמרו של מורי פרופ' שלמה

שאותם הוא מפרסם. וראה עוד: E. J. Revell, 'The Nature of *Resh* in Tiberian Hebrew', *AJS Review* VI (1981), pp. 125-136.

³ ראה: Hirsch Graetz, *Gnosticismus und Judenum*, Monasch, Krotoschin 1864, pp.116-117; וראה דברי טור סיני, במילון בן יהודה, ראש הערך 'ר'. למקום אחרון זה הפנני שלמה מורג בביקורתו כנגד המאמר הנוכחי, תרביץ סג (תשנ"ד), עמ' 135-142, בהערה 20. באותה חוברת של תרביץ התפרסמה גם תגובתי לביקורת זו (עמ' 143-144).